

תמצית המסקנות ממסכת שקלים עם השוואות לתלמוד בבלי

תמצית מסכת שקלים

פתיחה

כידוע, הסיכום וסידור הדברים חשובים ביותר לקניין הלימוד, "עד שתהא **סדורה** בפייהם" (עירובין נד, ע"ב), וכדברי ריש לקיש (תענית ח, ע"א): "אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו". וכן בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה): "הסודרן (זהו שהמשניות והברייתות סדורין בפיו - פני משה) קודם לפילפלן (המפולפל ומחודד ואין הלימוד סדור בפיו כל כך)". הרגיל בדרך זו ודאי חש שמלבד התרומה המכרעת של הסיכום ושל הסידור לזכירת הלימוד, תרומתם משמעותית להבנת הסוגיה.

להלן, בס"ד, עיקר מסקנות הדף ממסכת שקלים ירושלמי, ע"פ גרסת הגר"א וכפי שביאר תלמידו בפירושו 'תקלין חדתי'. הסיכום ערוך לפי סדר הדפים כנדפס עם הבבלי (וכנלמד במסגרת הדף היומי). אין מטרת הסיכום לפרט את מהלך הסוגיה עם המשא והמתן שבה, אלא להביא את המסקנות מהמהלך המרכזי של הסוגיה, באופן קצר ותמציתי.

בהערות השוליים הובאו השלמות מהבבלי (ממסכתות שונות) ומחלוקות בין התלמודים למסקנה. לא צוינו סוגיות מקבילות שבהן אין שינויים בין הבבלי לירושלמי, או שינויים בשמות החכמים; ולא שינויים במהלך הסוגיה או בפרטים הנספחים לסוגיה שלא הובאו בגוף הסיכום. יש לציין כי חלק מהציונים מובא בפירושים תקלין חדתי ומשנת אליהו (לבעל תקלין חדתי) שעל המסכת, ורובם הגדול מובא בפירוש יפה עיניים לר' אריה ליב ילין.

יש להבהיר, כי אין מטרת הסיכום המוגש כאן 'לחסוד' מהלומד את הצורך בסידור הדברים בעצמו. מומלץ ללומד לחבר בעצמו סיכום בדרכו שלו, ואם ירצה יוכל להשוות עם סיכום זה (ובמקרה שטעיתי אבקש שיודיעני), וכך יוכל להפיק ממנו את מרב התועלת. כמו כן, יוכל הלומד להסתייע בציונים שבהערות השוליים, ולהשוות את מסקנת הסוגיה עם הנאמר בתלמוד הבבלי.

לסיכום צורפו, בסופו, הערות אחדות, ובהן הרחבות שאין מקומן בגוף הסיכום, הערות על הנאמר בגוף הסיכום או ציונים והשוואות לתלמוד הבבלי, שאינם מתאימים לבוא בגוף הסיכום (ע"פ האמור לעיל).

פרטים טכניים: כוכבית (*) באה לפני פרט (או משפט) הלקוח מהעמוד הבא (אם הוא מרוחק יותר צוינו בסמוך הדף והעמוד). לא סומנו בכוכבית פרטים

המתבארים בהמשך הישיר והטבעי של הסוגיה, המתגלגלת לעמוד הבא. רווח של שורה ריקה בא לפני משנה חדשה.

על המסכת

מסכת שקלים היא המסכת הרביעית בסדר מועד. מקומה אחרי מסכת פסחים, לרמב"ם (בהקדמה לפירוש המשנה) מפני שמופיעה במקרא אחרי הפסח (פסח בפרשת בא והשקלים בפרשת כי תשא), ולמאירי (בהקדמה לבית הבחירה, ע"ש) - מפני שהשקלים תלויים בזמן כמו הרגלים, וכן בעקבות דינן קרבן תמיד שמעט מהם מובא במסכת פסחים (לדוגמה בראש פרק ה).

מסכת שקלים כוללת שמונה פרקים במשנה, ובתוספתא - שלושה בלבד. תלמוד בבלי לא נהג לומר למסכת זו, ובכך היא היחידה בסדר מועד. מסתבר שמטעם זה נדפסת עם הבבלי, ונלמדת במסגרת הדף היומי. וכבר המאירי כתב (בפתיחה למסכת) "והורגלנו בלמודה אחר מסכת פסח שני". במסכת שקלים שעם הבבלי דפוס וילנא (המצוי כיום) דפי המסכת הם כב (21, ללא א); ואמנם, בעבר היתה חלוקת הדפים במסכת שקלים 'צפופה' יותר (כ-13 דף בלבד, ומזה יש לחסר דף א), כמוכח מהציונים שבמסורת הש"ס על הבבלי (במקומות רבים; לדוגמה, בבבא קמא נ, על 'ת"ר מעשה בבתו של נחוניאי צוין שקלים ח; ואצלנו הוא בדף יד. ובבכורות נג. צוין שקלים יג; ואצלנו הוא בדף כב).

תוכן המסכת - כפי שמעיד עליה שְׁמָה - מצוות מחצית השקל, והמסתעף ממנה - אופני השימוש, וניהול המקדש: הלכות מחצית השקל, חיובה, וגבייתה (פרקים א-ב); אופן השימוש בשקלים - תרומת הלשכה (פרק ג), כספים שנתרו, ייעוד כספי השקלים וההקדש לסוגיהם (פרק ד) ומתוך כך ניהול ענייני המקדש בכלל ובפן הכספי בפרט (פרק ה-ו); כלי המקדש (פרק ו), מעות שנמצאו ותקנות בית דין במקדש (פרק ז), וטיפול בטומאה במקדש (פרק ח). מסכת שקלים קרובה בתוכנה, אפוא, בעיקר למסכתות סדר קדשים, ובמיוחד ערכין ותמורה. מטבע הדברים, הדיון מסתעף ונוגע מעט בענייני קרבנות ונסכים, צדקה, כספים שנתרו, מבנה המקדש, לשכותיו וכליו.

פרקי המסכת ושמותיהם

באחד באדר - פרק ראשון	(ב-ה.)
מצרפין שקלים - פרק שני	(ה-ז:)
בשלשה פרקים - פרק שלישי	(ז-ט:)
התרומה - פרק רביעי	(ט-יג.)
אלו הן הממונים - פרק חמישי	(יג-טו:)

שלושה עשר שופרות - פרק ששי (טו: -יט.)

מעות שנמצאו - פרק שביעי (יט. -כא.)

כל הרוקין - פרק שמיני (כא. -כב:)

באחד באדר - פרק ראשון (ב.ה.)

ב. ב-א' באדר (הסמוך לניסן) מכריזים על תרומת שקלים (כדי שיתחילו לבוא קרבנות ציבור מתרומה חדשה ברי"ח ניסן¹) ועל הכלאים.

ר' חזקיה: בני בבל, הרחוקים, יכריזו על השקלים מתחילת החורף.

ב: [ר' אבא: אופייה של אומה זו, שמתבקשים לתרום לעגל ונותנים, למשכן ונותנים. ריב"ח: למשכן נתנו מדעת, לכפר על העגל.]

ר' חגי: 3 תרומות נאמרו בפרשה: בתרומת האדנים הביאו חצי שקל בלבד ומכסף; בשקלים יכלו גם בזהב אך ערך שווה לכולם; ובתרומת המשכן לא היתה הגבלה על הכמות ועל החומר.

[ר' חלבו: בו כרד שקרא מגילה ב-י"ד יצא; ר' יוסה ור' אחא: וא"צ לקרותה ב-ט"ו. רשב"ג: מצוות אדר שני אינן נוהגות בראשון. רב: כן הלכה. ר' חייא הנהיג בציפורין אד לא דרשה להלכה. בשטרות - בשני כותב 'אדר' סתם; ר' יהודה: בראשון.]

ג. ב-ט"ו באדר מטפלים בתיקון הדרכים, הרחובות והמקוואות, מציניים קברות (ואם שטף גשם אח"כ - מציניים שוב בחוה"מ), יוצאים שליחים על הכלאים (ואם אין הצמחים ניכרים - בחוה"מ²), ומזדרזים לסיים את הטיפול בדינים שונים ובפדיון הקדשות.

מציניים באבנים קבועות, ורק סמוך לעצמות (ולא בשר³). אבן 1 מצוינת (או 2 וחרוש ביניהן) - רק תחתיה טמא. 2 - רק ביניהן⁴.

ר' יהודה: בראשונה היו שלוחי ב"ד עוקרים כלאים ומשליכים שם; אח"כ על הדרכים; ובסוף תיקנו להפקיר כל השדה. [הפקר ב"ד פטור ממעשרות. לכתחילה אין

1. ובדיעבד, שהביאו קרבנות מן הישן - כשרים (בבלי, ראש השנה ז.).

2. בשנה שאיחרו מלצמוח עד אחרי ט"ו באדר. ובבבלי (מו"ק ו.) י"א שהחילוק הוא בין צמחים הממהרים לבין המאחרים; וי"א בין מיני זרעים לבין ירק. ור' יוחנן הוסיף שאם ניצן ניכר אין זמן קבוע, ויוצאים עליהם מיד. ועוד שם: שיעור כלאים - רבע קב מין אחר ($\frac{1}{24}$) לסאה. שכן השליחים מתרומת הלשכה, ובחוה"מ נשפכים בזול.

3. בבבלי (מו"ק ה:) נאמר שאין מציניים על יכזית בשרי ומעמידים זאת בכזית מדויק, שעתיד להחסר (וכ"פ כאן פני משה).

4. בבבלי (מו"ק ו.) וע"פ רש"י (ביניהן טמא רק אם יש סיד ביניהן; או שהסיד על האבנים ונוטה ביניהן ואין חרוש ביניהן. [ושם משמע בפרש"י שביניהן טמא בכל אופן.]

לעבר שנת השמיטה ולא את השמינית⁵. ר"ז: כעת מותר בשמיטה; ר' מנא: ובשמינית.]

ג: מ-ט"ו באדר ישבו חֲלָפְנֵי כספים במדינה⁶. ב-כ"ה בו ישבו במקדש, ואז התחילו שלוחי ב"ד לְמַשְׁכֵּן מי שלא תרם, מלבד כהנים.

בן בוכרי: כהנים פטורים משקלים, אך התורם אינו חוטא. רבן יוחנן בן זכאי: חייבים. קטן - פטור; ואם התחיל אביו לתת בעבורו - לא יפסיק. משהביא שתי שערות תובעים אותו, אך אין ממשכנים אלא בן 20 ומעלה.

נשים ועבדים פטורים, ואם שקלו מקבלים מהם. מגויים ומכותים - אין מקבלים (מפורש בעזרא). דבר שאינו נידר-ונידב - אין מקבלים מהם; כרבי, שדין הכותים כגויים; ולא כרשב"ג שדינם כישדאל⁷ (לא כר' אלעזר, שהעמיד בגויים בלבד).

ד: ר' יוחנן: אין לקבל מגוי כל תרומה בתחילת בניין הבית; אלא לחיזוקו ורק דבר שאינו ניפר. רשב"ל: כלל לא, כשנתן ישירות⁸.

ד: ר' סימון: אף לצרכי חומות ירושלים, מגדליה ואמת המים, אין לקבל מגויים. פטורים מן הקלבון (תוספת הכרע, ר"מ: מעה כסף. חכמים: חצייה): כהנים, נשים, עבדים וקטנים; והנותן לשם אחר שלא בהלוואה.

לר' מאיר, הקלבון מדאורייתא (וכל אחד חייב, חוץ מנותן מתנה); ולחכמים מדרבנן (שכר חילוף, והנותן $\frac{1}{2}$ סלע פטור). 2 שנתנו יחד סלע - חייבים קלבון אחד, ולר"מ 2. הנותן סלע ליטול עודף - ר' אלעזר: חייב 1, ולר"מ 2. רב: לחכמים 2, ולר"מ 3. אחים שחלקו ירושה והשתתפו בה - חייבים בקלבון ופטורים ממעשר בהמה. לא חלקו - להפך, ופטורים מקלבון כאב הנותן על בנו.

[למעשר בהמה, ר' אלעזר: אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים⁹ - דינם כירודים ולא כשותפים, וחייבים במעשר. ר' יוחנן: לא שנא.] ר' ירמיה: חלקו בבהמה והשתתפו ולא חלקו בכספים - פטורים ממעשר (כשותפים)

5. בבבלי סנהדרין (יב). נוסף, שרגילים לעבר בשישית [ושם לא הוזכר דין דיעבד, אך אין הכרח שחולק]. סברת ר' זעירא, להתיר עיבור בשביעית מפני שמביאים ירק מחו"ל, מובאת בבבלי כמחלוקת תנאים לגבי עיבור בשמינית (עי' יפה עיניים ד"ה היא שביעית). וסברת ר' מנא (להתיר בשמינית, שאין השנים כתקון) לא הוזכרה בבבלי.

6. וכשחל ט"ו באדר ביום שישי ישבו החלפנים מיום ראשון, י"ז באדר (שמואל) ומשמע שגם רב מסכים לזה; מגילה ל.).

7. ר"מ (דחייש למיעוטא וגזר על יינם מפני דמות יונה שבהר גרזים), וכן רבן גמליאל ברבי, ואחריהם ר' אמרי ור' אסי, גזרו שהכותים כגויים (חולין ה:ו-; עי' יר' ע"ז ה, ד).

8. בערכין (ו). מובאת רק דעת ר' יוחנן (כדהכא; כך מתרץ שם סתירה בין ברייתות) ואין מוזכר שריש לקיש חולק (ועי' יפה עיניים שם וכאן).

9. 9 כנגד 9 ו-10 כנגד 10 (במספך, ולא בשומה 9 כנגד 10); והנדון תלוי בסוגיית 'ברירה' (בבלי, בכורות נו:; ורש"י, ע"ש).

ומהקלבונו. ר' מנא: אך אם הבהמות רוב הנכסים - הן העיקר (ואם לא חלקו בהן פטורים מקלבונו אפילו חלקו בנכסים).

ה. ייעוד הקלבונו - ר"מ: כשקלים. ר' אלעזר: לנדבה. ר"ש שזורי: לדיקועי זהב לציפוי בקה"ק. בן עזאי: לשכר השולחנים גובי השקלים. יש אומרים: להובלת השקלים לירושלים.

הדרן עלך באחד באדר

מצרפין שקלים - פרק שני (ה.ז-):

גם במדינה היו קופות לגביית שקלים חדשים. בני העיר שגבו, יכולים להמיר למטבעות זהב (ולא לשווה-כסף) להעלותם למקדש.

בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או שאבדו, והשליח שומר חנם (ר' אבא: או שומר שכר, ובלסטים מזוין או בספינה שטבעה) - נשבע לגזבר ההקדש (כמ"ד שתרומת הלשכה מהשקלים החדשים נעשית גם על השקלים האבודים; אך יש חולק עלי¹⁰) ופטור, ואם עדיין לא היתה תרומת הלשכה - נשבע לבני העיר והם ישקלו שוב. ר' אלעזר: רק לדעת ר"ש נשבעים על קדשים שחייב באחריותם. ר' יוחנן: שבועה זו לכ"ויע ומתקנת חכמים (וגם אם רצו בני העיר לשלם)¹¹.

ה: נמצאו השקלים או שהוחזרו, אחרי שתרמו שנית - אלו ואלו שקלים (ולא על חשבון השנה הבאה), יש מהם שנופלים לקופת 'תקלין חדתין' ויש של'תקלין עתיקין; ונחלקו אמוראים אלו שקלים לאן¹².

הפריש שקלו ואבד - ר' יוחנן: חייב באחריותו, עד שיגיע לידי הגזבר. ריש לקיש: פטור, שברשות הקדש הוא בכל מקום שהוא.

השולח שקלו ונתנו השליח עבור עצמו (והמטבע ניכר) - כשקרבו הקרבן מעל (כר"מ, שיש מעילה אף בשיירי הלשכה; או ששלשלו מיד לקופה וודאי נקנה בו קרבן). אך לר"ש, כשנתרמה התרומה מעל מיד. התורם שקלו מן ההקדש מעל כשקרבו הקרבן.

הנותן שקלו מדמי מעשר שני או שביעית - לא קדשו, ויחלל קדושתם (בכל מקום שהם) על מטבע חולין ויאכלנה בקדושה.

10. בבבלי (כתובות קח., ב"מ נח.) מובאת בסתם ברייתא ש"תורמים על האבוד" וכי, ואין זכר למחלוקת בדין זה.

11. בבבלי (ב"מ נח.) מוחלפת השיטה ושם גם דעת שמואל, שמדובר בשומרי שכר ונשבעים ליטול שכרם (מהלך שמחק תקלין חדתין מגרסתנו כאן, בשיטת ר' אלעזר).

12. בבבלי (יומא סה.) דעת ר' יהודה שעולים לשנה הבאה, שחובות שהופרשו לשנה זו יכולים לקרב בשנה הבאה (וגזר רק בפר ושעיר של יוה"כ שאבדו והפריש ונמצאו).

1. המכנס מעות (מעט מעט) ואמר 'הרי אלו לשקלי' ונמצאו שם יותר ממחצית השקל, המותר - ב"ש: לנדבה. ב"ה: חולין (שהקדש טעות הוא). כנסן לחטאתו - המותר לנדבה (ר"ש: כי לחטאת אין קצבה). 'שאביא מהן שקלי' או 'חטאתי' - המותר חולין.

האומר 'אלו לשקלי' ויודע כמה הם - ר' יוסי: לכו"ע המותר נדבה. ר' ביבי: לכו"ע חולין.

הפריש שקלו ונמצא שלא היה חייב - לא קדש. הפריש שניים (חשב שכך חייבים) - במחלוקת ר' יוסי ורב ביבי.

רבי יהודה: אין קצבה לשקלים, ואפשר שיתנו כולם מטבע גדולה יותר; אך לא פחות ממחצית השקל של משה.

למה דווקא $\frac{1}{2}$ השקל? שחטאו (בעגל) בחצי היום; 6 גרמיסין, שחטאו ב-6 שעות; 10 גרה, שעברו על 10 הדברות; שבמכירת יוסף הגיע לכל אחד $\frac{1}{2}$ סלע. ישלש אדם שקלו לצדקה 3 פעמים בשנה $(3 \times \frac{1}{3})$ ¹³. אין גובים מהציבור יותר מ-3 פעמים בשנה.

1: מותר עולה, מנחה ושלמים - לקרבן שלו הוקדש. מותר חטאת ואשם, קיני זב, זבה ויולדת - לנדבה. וכן מותר עשירית האיפה, ר' אלעזר: של כהן גדול; ר' יוחנן: של מנחת חוטא, אך של כהן גדול - יאבד¹⁴. הפריש שקלו ומת - שמואל: לנדבה.

מותר פסח - שלמים. י"א: כשנשחט לשם שלמים; ר' יוחנן: אף לשם עולה¹⁵. שחט בחשבון לשמו ושלא לשמו - ר' בון: כשר לשלמים.

מותר מעות שנגבו לקרבנות נזירים - לנזירים אחרים. ושל נזיר שהפריש לעצמו - לנדבה. רב חסדא: ואם קרבו שלמיו בסוף - שלמים; ר' זעירא: תמיד נדבה, הלמ"מ (וכתנאי). מותר לחמו - רב חסדא: יירקב; ושל נסכיו - ר' יוסי ב"ר בון: לנדבה.

2. מותר מעות שנגבו לשבויים, לעניים ולקבורת מתים - לשבויים, לעניים ולמתים אחרים. לצורך שבוי מסוים - לאותו שבוי; וכן בעני.

13. ופליג ארב אסי דאמר בבבא בתרא (ט.). לעולם אל ימנע עצמו משלישית השקל בשנה (תקלין חדתי).

14. במותר חביתי כ"ג, בבבלי מנחות (קח). מוחלפת השיטה ונזכרו אמוראים נוספים; ואמר רנב"י שמסתבר (מברייתא) כמ"ד יאבד. עוד שם: מותר לחמי תודה ירקב (רבה).

15. וכן פשוט בבבלי ואין חולק (זבחים ח:). ומקור דין מותר פסח מ"לִבְחַ שְׁלָמִים" (ואף ששחט לעולה יהיה שלמים, שאין דוחים קדשים הנאכלים/קלים אלא אצל הדומה להם; בבלי שם. ושם 2 מקורות נוספים לעיקר הדין: "אם קָשְׁבִי שִׁבְשָׁלְמִים {ברייתא}, "וְיִבְחַתְּ פֶסַח לְהִי אֲהִיךָ צֶאֱן וְיִקְרֶי" {ר"י-רב"א}; וצריכי, לרבות שעבר זמן הפסח וכבר אינו בן שנתו, שעבר זמנו ולא שנתו, וכן קודם זמן הפסח).

נגבו למת מסוים - ליורשיו. ר"מ: יהא מונח עד בוא אליהו. ר' נתן: בונים מצבה על קברו ומזלפים יין על מיטתו¹⁶. גבו בחזקת שאין לו, ויש לו - ר' ירמיה: ליורשיו; ר' אידי דחוטרא: יחזור לתורמים.

אין פודים שבוי בכסף של שבוי אחר, ולא כסות לעני ממעות המיועדות לעני אחר, אך אין מוחים ביד הגבאים לכך.

דבריהם של צדיקים הם זכרונם; וכל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו בעולם הזה - שפתותיו דובבות בקבר.

1: [ר' זעירא לא אמר שמועה בשם אדם עד שהתברר לו מי אמרה. רב גידל: האומר שמועה יראָה כאילו בעליה עומד מולו.]

[בימי דוד היו הליצנים אומרים, כדי להכעיסו, שמצפים לבית המקדש (אחרי מותו), ודוד אמר "שִׁמְחֵתִי בְּאִמְרֵים לִי בֵּית ה' יְלֵךְ".]

הדרן עלך מצרפין שקלים

בשלשה פרקים - פרק שלישי (ז-ט):

3 פעמים בשנה היתה 'תרומת הלשכה' (מילוי קופות מן השקלים שבלשכה) - 15 יום קודם הפסח, קודם עזרת וקודם סוכות.

[והם גרנות (תאריכים שתיקנו חכמים) של מעשר בהמה, לר"ע (ר' יוחנן: פרקי לידה. ריב"ל: שתהיה בהמה מצויה לעולי רגלים. ר' יודן: שלא ייכשלו ב'בל תאחר'). בן עזאי: כ"ט באדר, א' בסיון ו-כ"ט באב. ר"א ור"ש: א' בניסן, א' בסיון ו-כ"ט באלול.]

ח. [ראש השנה למעשר בהמה, שאין לעשר משנה לחברתה - ר"מ: א' באלול. ר"א ור"ש: א' בתשרי. בן עזאי: ספק (שנחלקו בזה ר' ישמעאל ור"ע), ולכן האלוליים מתעשרים בפני עצמם. וממתינים 7 ימים אחר סוף השנה, כדי שהנולדים בסופה ייצאו מדין מחוסר זמן. שנה נמנית לבכור מרגע לידתו, אע"פ שעודנו מחוסר זמן אז¹⁷.]

ב-3 קופות, שכל אחת של 3 סאים, ממלאים ממעות הלשכה (בכל אחד מ-3 המועדים), וכתוב עליהן א' ב' ג'. ר' ישמעאל: ביונית, α , β , γ . שלא יסיימו להשתמש

16. טעמיהם מבוארים בבבלי סנהדרין (מח.): לאביי (הסובר הזמנה מילתא היא) דעת ת"ק שהמת תופס רק הראוי לו; ולרבה (הזמנה לאו מילתא; והלכה כאמוראים שפסקו כן, ולא כמרימר שפסק כאביי) שהמת מוחל בזיונו (שבעצם המגבית) לטובת יורשיו. ר' נתן חולק על ת"ק (לפי כל הסבר); ור"מ מסופק.

17. ובבבלי (ראש השנה ו:)- היינו דווקא בבכור שנולד בעל מום וידוע שקלו לו קדשיו; אך דבכור תם מונים שנה מיומו השמיני, שראוי להקרבה (עיי' יפה עיניים).

במעות קופה אחת לפני שיעברו לבאה; *וכשהסתיימו שקלי קופה חזרו לקודמתה (ט:18).

[ממשנתנו נלמד שיעור קופה למשנת 'מפנין קופות של תבן מפני האורחים' בשבת.]

ח: [לארבע כוסות יין בליל הסדר, שיעור כוס רביעית לוג יין האיטלקי, דהיינו $2 \times 2 \times 1 \frac{5}{6}$ אצבעות¹⁹ (וכן נלמד להוצאת שבת. ויין יבש - ר' נתן: בכזית); ומותר לשתותו ברצף או בהפסקות, ויוצאים ביין מבושם בדבש, מבושל ובשל שביעית; וכן חי²⁰ או מזוג, בתנאי שיש טעם יין ומראהו²¹. ר' ירמיה: מצווה באדום.]

ט. [מעשה בפרדת רבי שמתה וטיהרו דמה מדיו נבלה. י"א שברביעית טמא (כר' יהודה), וי"א טהור (הבנה בר' יהושע בן פתורה).]

התורם (=ממלא הקופות בלשכה) אינו נכנס בבגד כפול, במנעל או בסנדל, בתפלין או בקמיע, ולא עני התאב למעות, שמא ייחשד. והיו מפרידים נימי הצמר שבבגדו ומדברים עמו מעת שנכנס ועד שיוצא, לקיים "וְהִיָּיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִשְׂרָאֵל".

שליח בית רבן גמליאל היה זורק שקלו ללשכה בשעת תרומת הלשכה, והתורם הכניסו לקופה (שרצו שקרבן יבוא תחילה משלהם).

התורם תרם אחרי נטילת רשות ואחר שנצטווה 'תרום!' 3 פעמים. והיה מברך כשתרם. אחר תרומת הלשכה הראשונה היה מכסה בכיסוי עור את השיריים, והשקלים שהגיעו אח"כ ניתנו עליו. במועד הבא תרם ממה שעל הכיסוי וכיסה את המותר. אחר התרומה השלישית שטט את הכיסויים - הכל שיריים.

בראשונה התכוון לשם ארץ ישראל, בשנייה למקומות הסמוכים ובשלישית לשם המדינות הרחוקות, ובכולן כיוון לשם כל ישראל.

ט: נגמרו מעות 3 הקופות טרם מועד תרומת הלשכה - יקדימו התרומה הבאה. ר"מ: יקחו מן השיריים (ולכן יש מעילה בשיריים).

18. גר"א ותקלין חדתיין. אך בבבלי מגילה (כא:): הטעם שכתוב אב"ג, "לידע איזו מהן נתרמה ראשון להקריב ממנה ראשון, שמצוה בראשון"; כגרסת הספרים כאן ופי' הק"ע.

19. ובבבלי בפסחים (קט). השיעור $2.7 \times 2 \times 2$. נמצא שכאן המידה ($7 \frac{1}{3}$) קטנה ממידת הבבלי (10.8) בכשליש (ולא במדויק, שהרי $10.8 \times \frac{2}{3} = 7.2$). תוס' בפסחים (ד"ה רביעית) כתבו בתירוץ א' שהדבר נובע משינוי המידות ומכך שכאן זו כוס עגולה; ובתירוץ ב' כתבו שכאן מדובר בעיגול (החוסם ומקיף את הריבוע שבבבלי). רא"מ הורוויץ בחידושו לפסחים: כאן חושבו המים המגיעים לכוס של ברכה, לא כולל שליש היין שלכוס (וע"ע אוצר מפרשי התלמוד פסחים ד סביב עמ' תנח).

20. ובפסחים בבלי (קח:): אמר רבא: ידי יין יצא, אך לא ידי חירות (שאין זו משנה שלמה).

21. ושם תנאי זה מוזכר רק בשם ר' יהודה. ושם לא התבאר דין מבושל, קונדיטון ושל שביעית. ועיין עוד שם (קח:): בדיני הכוסות.

[ר' פינחס בן יאיר: זריזות – נקיות – טהרה – קדושה – ענווה – יראת חטא – חסידות
 ← רוח הקודש ← תחיית המתים ואלהיו ז"ל²²].

הדרן עלך בשלשה פרקים

התרומה - פרק רביעי (ט:-יג.)

בשקלי תרומת הלשכה קונים תמידים ומוספים ונסכיהם, לחם הפנים, העומר ושתי הלחם,
 *קטורת וכל קרבנות הציבור (י:)²³.

תשלום שכר שומרי ספחים בשמיטה לעומר ולשתי הלחם (כ' ישמעאל, שאין עומר בא
 מחו"ל. ר' יוסה: כשאין בסוריא ולכו"ע) - ההקדש לוקח מעות משולחני ונותן
 לשומרים, ומן הלשכה מחלל על מה שיקרב מן הספחים (וכך משלם למסתתי
 אבנים).

י. רבי יוסי: אפשר לשמרם בהתנדבות²⁴ (ר' אחא: וכן חלקו במכשירי קרבן, כעצים
 וכתונת. ר' אילא: מודים חכמים; ותנ"ה).

[זריעה בשביעית לצורך העומר כשאין ספחים - לא הוכרע].

י: פרה אדומה, וכן עץ ארז, אוזב וצמר צבוע שְׁנֵי שעמה, ושעיר המשתלח - באים מתרומת
 הלשכה. כבש להוצאת השעיר המשתלח ולשון הצמר שבין קרניו, אַמַת המים
 שבעורה, מה שחוץ לעורות, חומות העיר וכל צרכיה - משיירי הלשכה (אך
 לתנא אחד יש מעילה באבני ירושלים). כבש להוצאת הפרה להר הזיתים -
 משיירי הלשכה; אבא שאול: מכספי הכהן הגדול (ובכל פעם סתרוהו ובנוהו שוב,

22. אך בבבלי ע"ז (כ:): נוספה פרישות והסדר שונה (ועל פיו נכתב ספר מסילת ישרים): תורה,
 זהירות, זריזות, נקיות, פרישות, טהרה, חסידות, ענווה, יראת חטא, קדושה, רוח הקודש,
 תחיית המתים. ושם: חסידות גדולה מכולן, שנא' "אז דברת בחזון לחסידך" (מפסוק זה
 לומדת סוגייתנו שמביאה לידי רוח הקודש). ריב"ל: ענווה גדולה מכולן. ובתוס' שם (ד"ה
 ענוה) כתבו שבירו' שקלים יראת חטא מביאה לידי ענווה' (שלא כדלפנינו) וכתבו שהוא
 כריב"ל (ועיי' ברי"ף ו, שם אין הגרסה עקבית; ועיי' יפ"ע שם וכאן). ומהרש"א הגיה הסדר
 שם כדהכא, ובדומה לזה במסורת הש"ס, וכן הנדפס בשולי הגליון בסוף סוטה (ונוספה
 פרישות בין טהרה לקדושה, ותחיית המתים "בא" עיי' אליהו). ובירושלמי שבת (א, ג; ח:)
 הגרסה דומה לכאן (אלא שנדחתה חסידות בין רוח הקודש לתחיית המתים, ותחיית המתים
 "לידי" אליהו ז"ל. וקרנן העדה שם הגיה כדהכא).

23. וכן פר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז, לשיטת רבי שמעון ("קרבני לחמי לאשי"). רבי
 יהודה: גובים עבורם במיוחד (מנחות נב, הוריות ג:). ועיין עוד להלן (כ:), וכן בבבלי מנחות
 נא: (דברים שהתנו ב"ד שיבאו מתרומת הלשכה (קרנן שנמצא; קרבן בלי נסכים שהשאר
 גר שמת; מנחת חביתין של כהן גדול שמת, לר"ש).

24. בביאור המחלוקת, רבא, ב-2 לשונות (בבלי, ב"מ קיח. ורש"י). א) האם חוששים שמא לא
 ימסרם לציבור בלב שלם. ב) האם חוששים לבעלי זרעות ומתקנים תשלום 4 זוזים להוציא
 קול שהם של הקדש (ואם ימחל נמצאו זוזיו מעורבים בשל הציבור). [ללשון א הַבְּטָה בהפקר
 קונה לכו"ע, וללשון ב אינה קונה].

לא כר' חנינא, מפני שחצונות; אלא משום כבוד. ומצדו זיזים וכתלים, שלא יציצו החוצה).

[משקל לשונות הצמר - ר' יוחנן: של השעיר סלע, של מצורע חציו; ושל פרה 2 סלעים. ר"ש בן חלפתא: $2\frac{1}{2}$].²⁵

שכר מלמדי הכהנים הלכות עבודות הקרבן (שמואל), בודקי הקרבנות ממומים (ר' אמי), מגייה ספר העזרה²⁶ (ר' שמלאי), שני דייני הגזלות (ר' אסי) - מתרומת הלשכה. אורגות הפרוכות שבין ההיכל לדביר - שמואל: ג"כ; רב הונא: ממעות בדק הבית.²⁷

מזבח העולה, ההיכל והעזרות, באים מכספי בדק הבית.

[ר"מ: השולחן, המנורה, הפרוכת והמזבחות מעכבים את הקרבן. רבנן: רק כרכוב המזבח²⁸ וקרנו. ובעבודות שבהיכל - ר' אלעזר: גם המנורה מעכבת; ר' יונתן: וגם השולחן; ר' אילא: וכל שנאמר בו "וַיִּשֶׂם".]

יא. הנותר בשיירי הלשכה אחר תיקון צרכי העיר - ר' ישמעאל: ההקדש קונה מנחות ונסכים ומוכרם לצריכים להם ומרוויח. ר' עקיבא: אין עושים סחורה בהקדש, ולא בכספי צדקה, אלא אם הותנה שאין להקדש חלק בהפסד.

הנותר בקופות בר"ח ניסן - לציפוי רצפת קה"ק וכתליו. ר' ישמעאל ור"ה הסגן: לכלי שרת²⁹. ר"ע: לעולות נדבה ליקיץ המזבח.

מותר נסכים - ר' עקיבא: לכלי שרת; ר"ה סגן הכהנים: לקיץ המזבח. ר' יוחנן: חלקו בגודשי המידות (עי' להלן); ר' חייא בר יוסף: גם בסאה יתרה שהביא הספק במחיר הישן. ר' ישמעאל: מותר הפירות - לקיץ המזבח (ר' יוחנן: סאה יתרה של הספק ולר"ע ולר"ה לכלי שרת). ר' חייא ב"י: רווח ההקדש מסחורתו במנחות ובנסכים והנעשית רק לשיטת ר' ישמעאל³⁰).

25. ובבבלי יומא (מא -מב.), של מצורע כדהכא, $\frac{1}{2}$ סלע. ובשאר הפרטים יש שינויים: של השעיר המשתלח - 2 סלעים. של פרה אדומה - רבין: $2\frac{1}{2}$; רבא: לרבי די בכלשהוא (שלדעתו א"צ להכבידה). ר' יוחנן: בפרה מחלוקת ר"ש בן חלפתא ורבנן אם $\frac{1}{2}$ סלע או $2\frac{1}{2}$; רב ירמיה מדפתי: לא בזה חלקו אלא בשל השעיר המשתלח.

26. בבבלי נזכר ימגיהי ספרים שבירושלים, בשם ר' יוחנן (כתובות קו., ע"ש ברש"י, שהספרים של כל אדם; ועי' משנת אליהו). ועוד שם - מתרומת הלשכה בא שכר נשים המגדלות בניהן לפרה (עי' פרה ג,ב). אך לאבא שאול עשירות ירושלים היו מפרנסות אותן, ושכר בית גרמו ובית אבטינס. וכן שכר שליחי ב"ד לעקור כלאים (מו"ק ו). ולגבי שכר דייני הגזרות נאמר בכתובות שם בסמוך (קה). בשם רב אסי, שהיו נוטלים 99 מנה; ואם לא הספיק לפרנסתם ולמשפחתם הוסיפו להם אע"פ שאינם רוצים.

27. בבבלי (כתובות קו.) חלקו רב ורב נחמן, בפרוכות שבמקום בניין (כגון להבדיל בין ההיכל לקה"ק, רש"י); ומודים שהפרוכות שכנגד הפתחים לצניעות מתרומת הלשכה.

28. בבבלי מבואר: רבי: כיוור; ר' יוסי ב"ר יהודה: הסובב (זבחים סב.).

29. וכן דעת רב, כשלא נותר ממה שגבו לצורך בדק הבית (כתובות קו.), ועי' שם שטמ"ק בשם רש"י מהדו"ק, ותוסי; וכן מובא להלן בסוף פרק ו, ע"ש.

30. בבבלי (כתובות קו.): מפורש בברייתא שימותר פירותי כר' חייא בר יוסף כאן. לכאורה ר'

גודשי המידות - לח ואף יבש³¹ - אם יש קרבן אחר יקרבו עמו, ואם לאו יימכרו לצורך קיץ המזבח. אם קדשו ולנו נפסלו.

הקטורת הנותרת בר"ח ניסן - מפריש הגזבר ממעות הקדש שכר לאומנים (ר"ש בר ביסנא: שכר הַבְּנָאִים, ומחללו על הבניין. רבי: שכר עושי הקטורת ולחם הפנים מתרומה ישנה, ובהפרשתו יצאו המעות לחוליו), ומחלל עליו את הקטורת ונותנה להם, ושב לקנותה מתרומה חדשה.

ולרבי, אם אין חוב להקדש על עבודת השנה הקודמת - מחלל על מעות מתרומה חדשה (והמעות - לקיץ המזבח).

קטורת שנרקחה בכלי חול - ר' יוסי ברי' חנינא (ושמואל): פסולה. ריב"ל (ור' יוחנן): כשרה. תמידים שנותרו בר"ח ניסן - שמואל: נפדים תמידים. ר' יוחנן: רק במום³². לשמואל הוא הדין לחטאות ציבור; לר' יוחנן - ר' זעירא: כתמידים; רב שמואל ב"ר יצחק: יקרבו לקיץ המזבח (ר' יוסה: שקרבנות ציבור בשחיטה נקבעים. ר' חייא: תנאי ב"ד).

יב. המקדיש נכסיו ובהם קטורת (לר' יוחנן שנרקחה בחול; ר' הושעיה: בקודש, וניתנה לאומנים כשכר) - ר' עקיבא: תינתן לאומנים כשכר (שהקדש מתחלל על מלאכה). בן עזאי: אין לחלל הקדש על מלאכה, ולכן תחולל על שכרם ותקנה מהם, כדלעיל.

המקדיש נכסיו ובהם בהמות - ר' אליעזר (ור"ע): תימכרנה, זכרים לעולות ונקבות לשלמים, ודמיהן **לבדק הבית**. ר' יהושע: הזכרים יקרבו לעולה (*ולא העופות), הנקבות תימכרנה לשלמים ובדמיהן יביאו עולות, ושאר הנכסים לבדק הבית. ר' פפייס: במפְּרָט 'בהמתי ונכסיי הקדש' - כר' אליעזר; ובסתם - כר' יהושע.

סברת ר"א - (א) סתם הקדש לבדק הבית (וזו המְשָׁנָה בתמורה). ר' בא-רב: ר' יהושע מודה במקדיש נכסיו (שאין אדם מחלק הקדשו), וחלקו בעֶדְר; ר' יוחנן:

יוחנן (דחכא) לא יחלוק על כך, אלא שמוסיף שגם יסאה יתרה' נכללת בזה.
31. אע"פ שגודשי היבש חולין (מדרבנן גזרו עליו - ע"י יפה עיניים), שמידת היבש לא נמשחה; לעומת מידת הלח, שנמשחה מבפנים. ע"פ גי' הגר"א; ופרטי המשיחה כאן מתאימים לר' יונתן בבבלי מנחות (נז:). ולר' יוסי (שם צ). במשנה; תקלין חדתין); אך לר' יאשיה כלי הלח נמשח בכל והיבש רק מבפנים, ולר"ע הלח נמשח בכל והיבש כלל לא. ובטעם דין הבריוצים והחילוק בין לח ליבש הכא כר"ע דהתם (צ).; אך לר' יוסי (שם): מפני שגודש הלח נעקר (נכנס לתוך הכלי ויוצא).

32. בבבלי (שבועות י: יב; זבחים ו: ז), ר' יוחנן: נפדים תמידים, שלב בית דין מתְּנָה עליהם (רבה); אך לא לר' שמעון, ויקרבו הם לקיץ המזבח. רב שמואל ב"ר יצחק: מודה ר"ש בשעירי חטאות הציבור שאין מקיצים בגופם אלא בדמיהם (כשיוממו; רש"י), גזרה אחר כפרה אטו לפני כפרה. ואין מקיצים בעוף. י"א שסוגיינתו לרבנן והבבלי דן גם לר"ש (ע"ין משנת אליהו, וע"ע שם יב: בתוד"ה ואף). ויפה עיניים שם (שבועות סוף יא:). כתב שלסוגיינתו לכר"ע אומרים ילב ב"ד מתנה', אף לר"ש, ודלא כבבלי.

בְּכֹל חֶלְקוֹ. (ב) ר' זעירא-רב: מודה ר"א בעדר שדמיו למזבח (שטעמו - שאין אדם מחלק הקדשו³³).

רב, ר' יוחנן: קדשי בדק הבית תמימים שנפדו (בדיעבד) - יצאו לחולין לגמרי. רב חזקיה, רב חסדא: רק בעלי מומים.

יב: הקדיש נקבה לעולה, לפסח או לאשם - עושה תמורה. ר"ש: רק המוקדשת לעולה (שיש בה נקבה, בעוף). ר"ש בן יהודה בשם ר"ש: אין עושה תמורה (מיִטְמְאָה).³⁴ שהיא קדושת דמים, וכר' יהושע). רבי: אין דעתי כר"ש בפסח (שיש נקבה, בשלמים). המקדיש נכסיו ובהם עופות ויינות ושְׁמָנִים הראויים למזבח - ר' אלעזר: לא יקרבו ('בְּבָקָר'), אלא ימכרו לצורכיהם ודמיהם לעולות.

יג. אחת ל-30 יום קובעים שער ליון, לשמן ולסולת, שבו קונה ההקדש. סִפֵּק שסיכם והשתנה המחיר - יד ההקדש על העליונה תמיד. ואף אחרי משיכה ומתן מעות, אחריותו עליהם עד שיקרבו למקרה של קלקול, ועד אז מעותיו אינם שלו; ור"ש חולק.

הדרן עלך התרומה

אלו הן הממונים - פרק חמישי (יג.-טו):

הממונים שהיו במקדש - י"א שבכל תחום נזכר המעולה שבהם; וי"א שהתנא מנה את אלו שבימיו. [לכן אחלק לו ברבים... - ר"ע, שתיקן משנה ומדרש, הלכה ואגדה. וי"א: אנשי כנסת הגדולה תיקנום, והוא - כללי הדינים ופרטיהם. "סופרים" - שאספו מִסְפָּרִים להלכות (5 לא יתרמו, 15 נשים, 36 כרתות)³⁴. עזרא "סופר" בדברי תורה וחכמים. ר' חגי: הראשונים טרחו ועמלו לברר דברי תורה ולבארם, ואנו מתרשלים. ר' זעירא: אם ראשונים כאדם אנו כחמורים ולא כְּשֵׁל ר' פינחס בן יאיר].

ואלו הם: יוחנן בן פינחס על החותמות ואחיה על הנסכים (עיין יד:), מתתיה בן שמואל על הפייסות;

יג: פתחיה (=מרדכי, והיה דורש ויודע 70 לשון, והבין דברי הנשים) על הקינים (לקנות עופות מכספי החייבים שבקופה); בן אחיה על רפואת חולי המעינים שהיו בין הכהנים שבמקדש; נחוניה חופר בורות מים לעולי רְגָלִים [בנו מת בצמא, שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים];

33. כך מתבאר טעם מחלוקת האמוראים ע"פ הבבלי בתמורה (לא:). ושם לישנא בתרא דרב אדא בר אהבה (בשם רב) כר' זעירא כאן. ולישנא קמא שם: בעדר שכולו זכרים מודה ר"א שיקרבו עולות, וחלקו בעדר מעורב.

34. ובבבלי קידושין (ל:). נקראו סופרים - שהיו סופרים כל אותיות התורה ומסמנים חציה באותיות, במלים ובפסוקים, בבקיאותם בחלוקה ובאותיות חסרות ויתרות.

יד. גביני כרוז (עמדו כהנים לעבודה); בן גבר על נעילת השערים; בן בְּבִי על תיקון הפתילות והשוואתן (ובזה זכה להימנות עם גדולי הדור)³⁵; בן ארזא על הצְלָעַל (בו התחילה נגינת הלווים); הוגרס בן לוי על השיר (ידע להוציא כמה מיני זמר יחד); בית גרמו על מעשה לחם הפנים ורדייתו (לא רצו ללמד; ואומני אלכסנדריה לא הועילו); בית אבטינס על מעשה הקטורת והעלאת עשנה (ולא רצו ללמד זאת, מחשש שיתגלה לעובדי אלילים. זקן אחד מסר המגילה לר' יוחנן בן נורי); אלעזר על אורגי הפרוכת; פינחס - מלביש (גם את הכהן הגדול).

אין עושים שררה על הציבור בפחות משניים (חוץ מהממונים בן אחיה ואלעזר, שהציבור קיבלם להיות יחידים במשָׁרְתָם).

אין לְפָחוּת מ-3 גזברים, ומעליהם 7 אמרכלים ו-2 קתליקים. בסגירת אוצר הקדש וחתימתו, חותמים הגזבר, האמרכל, הקתליק, הכהן הגדול והמלך; ובפתיחת האוצר כל אחד מתיר חותמו בסדר הפוך. [משה העֶשֶׂיר מפסולת הלוחות (ר' חמא) או מאוצר אבנים טובות שבאהלו (ר' חנין); "וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מִשְׁהָ" - י"א שהיה זה בעין רעה על עשרו, וי"א לשבח³⁶].

לצורכי נסכים ומנחתם, היו 4 חותמות במקדש, ועליהן כתוב: 'עגלי לנסכי בקר 3 עשרונים סולת, 6 לוגים שמן וכן יון; 'גדי' - לצאן (עשרון ו-3 לוגים), למעט אֵיל זכר מעל גיל שנה, שעבורו חותם 'זכרי' (2 עשרונים ו-4 לוגים); ו'חוטא' - לנסכי 3 בהמות של מצורע עשיר (כבשים) + לוג שמן. מצורע עני - חותם 'גדי' ומביא לוג מביתו; בן עזאי: חותם נוסף, 'חוטא דל'.

הנצרך לנסכים בא אל יוחנן, משלם ומקבל חותם, ובא אל אחיה ומקבל נסכים. בערב הממונים משווים, ואם חסר - יוחנן משלם.

המאבד חותמו, אם בערב נמצאו אצל יוחנן מעות יתרות כנגדו - נותנים לו. ובחותם היו כתובים היום, השבוע והחודש, מפני רמאים.

טו. לשכת חשאיין שבמקדש - נותנים לתוכה בסתר מעות לצדקה, והעניים נוטלים מתוכה בסתר. ר' יונה: "אֶשְׁרֵי מְשָׁכִיל אֶל-דָּל" - שמסתכל במצווה היאך לעשותה. מעשים היו בעני שלא קיבל מאכלו הורגל ובעני שהתבקש להמתין, ומתו.

35. ואולם ביומא (כג.) מסיק אבבי, ע"פ ברייתא שם, שיהִפְקיעו היינו רצועת הלקאה, שהיה ממונה להלקות כהנים (שם הוא לגבי כהן שהוציא אגודל בפיס).

36. לגבי עשרו של משה, בבבלי (נדריים לח.) מובאת רק דעת ר' חמא. ולגבי "והביטו אחרי משה", בסוגייתנו מתפרש מ"ד לשבח שראיית צדיק היא זכות גדולה (נראה גם חגיגה ה: ועירובין יג:); אך בבבלי (קידושין לג:) מפורש שהשבח הוא כדין הנשיא, שעומדים מלפניו מלא עיניו ועד שיישב במקומו. ושם בבבלי לא התבאר מ"ד לגנאי, אלא במילה 'כדאיתאי', ופרש"י: "משום דדבר מגונה הוא לא רצה לפרסמה" (!) ופירש בשם המדרש כעין המובא בסוגייתנו.

בעשיית חסד עם עיוור נאמר, שהגומל חסד לנראה-ואינו-דואה, הרואה-ואינו-נראה יגמול עמו חסד.

ר' הושעיא, ר' מנא: עדיף לפרנס עניים שיעסקו בתורה מאשר לבנות בתי כנסת.
טו: לשכת הכלים - המתנדב כלי זורקו לתוכה. אחת לחודש הגזבר פותח אותה, וכלי שאינו נצרך לבדק הבית נמכר לדמיו.

הדרן עלך אלו הן הממונין

שלשה עשר שופרות - פרק ששי (טו:-יט).

13 שופרות (=קופות, צרות מלמעלה ורחבות מלמטה) היו במקדש, *ומונחים במעגל (יט.); וכן 13 שולחנות ו-13 השתחויות.

ר"א: הארון גלה לבבל. ר"ל: נגנו במקומו. רבנו (ומשנתנו): נגנו בלשכת דיר העצים, ומעשה בכהן שראה שהרצפה משונה ויצאה נשמתו כשבא לספר על כך. לכן אנשי בית רבן גמליאל הזקן ור' חנינא סגן הכהנים הוסיפו השתחויה מול דיר העצים.

ר' יהודה בן לקיש: 2 ארוגות היו (כבר במדבר): אחד - שבו הלוחות - מונח באוהל מועד; והשני - שבו שברי הלוחות - היה יוצא עמם למלחמה. רבנו: ארון אחד היה, ורק בימי עלי יצא, ונשבה.

טז. את הארון גזו יאשיהו, ועמו צנצנת המן, צלוחית שמן המשחה, מטה אהרן (הפורח) והארגז שהשיבו הפלשתים.

[שמן המשחה - הסממנים 1500 מנה³⁷. ר' יהודה: מרתיח את שמן הזית (היו=12 לוג) עם שרשי הבשמים. ר' יוסי: שזרה את הבשמים תחילה במים, ומציף עליהם את השמן, וקולט הריח, ומוציאו. בשמן של משה נמשחו המשכן וכליו, אהרן ובניו בימי המילואים. את השמן היחיד רקח משה, ושימש עד לגניזתו; וכולו קיים לעתיד לבוא.]

מושחים מלכים סמוך למעיון; מן הקרן ולא מן הפך. מושחים כהן גדול גם אם אביו כ"ג. מלכי בית דוד מושחים, ולא מלך בן מלך אלא במקרי מחלוקת. מלכי ישראל נמשחו בשמן אפרסמון; וכן יהואחז (=יוחנן) בן יאשיהו.

ר' יוחנן: הארון $(2\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2})$ אמות) עשוי באמה בת 6 טפחים, כרבי מאיר = 15×9 טפחים. עובי דפנותיו $\frac{1}{2}$ טפח, הלוחות והשברים $(6 \times 6 + 6 \times 6)$ בתוכו (רחבם לארכו), ולידם ספר-התורה. ריש לקיש: באמה בת 5, כרבי יהודה = $12\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{2}$ טפחים. עובי דפנותיו אצבע $(\frac{1}{4}$ טפח), וספר-התורה הונח בארגז מבחוץ³⁸.

37. בבבלי כרתות (ה). נאמר שהיו 1750 מנה (ופליגי בפירוש "יְקַנְמוּ-בְשֵׁם מִחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאָתַיִם"). תקלין חדתין-משנת אליהו.

38. הבבלי (בבא בתרא יד. ורש"י) מזכיר את גובה הארון - $1\frac{1}{2}$ אמה. מידות הלוחות - כל לוח 6×6 בעובי 3. ולפי זה שברי הלוחות תחתיהם (ע"י תוסי' מנחות צט. ד"ה מלמד, יפה עיניים כאן ונדרים לח., וביאור הרב חיים קנייבסקי כאן). 2 עמודי כסף שוכבים לארכו (ולר"מ הם

טז: כיצד עשה בעלאל את הארון? ר"ח: תיבה של עץ נתן בתוך תיבת זהב, ובתוכה תיבת זהב (וציפה גם את הקצה). ר"ל: עשה ארון עץ וציפהו (וציפה גם בין נסרי העץ).

כיצד הלוחות כתובים? ר' חנינא בן גמליאל: 5 על לוח אחד + 5 על השני. רבנן: כל ה-10 על כל לוח. ר"ש: כל ה-10 על כל לוח, מלפנים ומאחור. ר' סימאי: כל ה-10 על כל לוח בכל אחד מ-4 כיוונים. חנניה: בין כל דיבור ודיבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה. ר' פינחס: ניתנה אש שחורה חרותה על אש לבנה, כלולה מאש, חצובה באש ונתונה באש.

יג **ההשתחויות** היו כנגד 13 השערים (4 בצפון, 4 בדרום, 3 במזרח ו-2 במערב), כדברי אבא יוסי בן יוחנן. לרבנן היו 7 שערים בעזרה, וההשתחויות הן כנגד 13 הפרצות שפרצו היוונים בסורג³⁹.

יז. יחזקאל וזכריה ניבאו על מים חיים היוצאים מקודש הקדשים, תחילתם בזרם דק המתגבר עם התרחקותו מהמקור; ויוצאים לכינרת וליִמָּה של סבכי (להרבות דגיהם), ולים המלח ולים הגדול (לְמַתְקָם). [הים הגדול יצא מתחומו בדור אנוש ובדור הפלגה; ר' אלעזר: עד קלבריא ועד כיפי ברבריא (בהתאמה); ר' אחא: עד כיפי ברבריא ועד עכו ויפו].

מִי בית דוד וירושלים כשרים לנדה ולמי חטאת; ושחוץ לירושלים - ר' יונתן: רק לנדה; ר' אלעזר: פסולים (כווחלים). ר' יהודה: במקום 6 חודשים לצמיחת תבואה ושנה לאילן, יהיה חודש לתבואה ו-2 לאילן. ר' יוסי: 15 יום לתבואה וחודש לאילן. העלים שלו יהיו "לְתִרְוָה" - למזון (ר' יוחנן); לתאוות המאכל; לשלשל; לרפא עקרות; לרפא אילמים.

בצפון היה 'שער יכניה', שבו יצא גלגות; שהציע נבוכדנצר לקחתו ולהשאיר את המקדש. יכניה מסר את המפתחות למעלה ויצא⁴⁰.

יח: יג **השולחנות**: 8 של שיש בבית המטבחיים, להדחת הקרביים. 2 במערב הכבש, של שיש לאברים ושל כסף לכלי שרת. 2 באולם סמוך לפתח ההיכל, ללחם הפנים: בכניסתו - של שיש; ברייתא: של כסף⁴¹; וביציאתו - של זהב. והשולחן שבהיכל - זהב.

מבחוץ וביניהם הלוחות והשברים שתחתיהם; וספר התורה הונח על מדף הסמוך לארון, ואח"כ על הארגז ששלחו הפלשתים.

39. בבבלי בתמיד (כו.), לתירוץ אחד (דעת רבא), יש תנא הסובר שהיו 5 שערים בעזרה.
40. בבבלי (תענית כט.) היו אלו כתות פרחי כהונה שעלו לגג ההיכל ואמרו 'רַב־שִׁיעִי וכו'. ושם היה זה בעת החורבן, והם זרקו את המפתחות כלפי מעלה ויצאה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם (כאן מחלוקת אמוראים אם זרקן ולא ירדו, או שבאה כמין יד ונטלתן מידו), והם קפצו ונפלו לאש (כאן חורי יהודה קפצו מגגותיהם). ועיין יפ"ע.

41. במשנה בתמיד (לא:): הגרסה 'כסף' והבי"ח מגיה ל'שישי' (וכן משמע בתקלין חדתינ כאן). ושואלים שם בגמ': למה לא כסף או זהב? שמקלקל הבשר. ובמנחות במשנה (צט:): 'שישי'.

ר' אילא: אם אין לחם-פנים חדש מותר להשאיר את הישן, ולא ייפסל בלינה. 10 שולחנות ו-10 מנורות עשה שלמה. של משה היה באמצע, ו-5 מימינו ו-5 משמאלו (השולחנות - מחצי הייכל ולפנים). רבי: מונחים ממזרח למערב. ר' אלעזר בר' שמעון: מצפון לדרום⁴². היו מסדרים לחם ומדליקים רק בשל משה; ר' יוסי בר'י: כולם. המנורות כילו זהבו של שלמה. היה מכניסו לאש לצרפו עד שלא חסר.

יח. 13 השופרות (=קופות למטבעות): 'תקלין חדתינן' (מי שלא הביא שקלו באדר מביא לשם) ויעתיקין' (מי שלא הביא אשתקד), 'קנינן' ו'גזולי עולה' (ר' יהודה: תורים לעולה, ובני יונה לעולה) לא קו חובה, שמא יודע שאשה מתה וזו תערובת חטאות מתות). חכמים: קניי חובה, ונדבת עולת העוף), 'עצים', 'לבונה', 'זהב לכפורת', ועוד 6 לנדבה (לעולות לקיץ המזבח).

אשה שאמרה 'הרי עלי קו' מביאה דמיו ונותנתם בשופר, וטובלת ואוכלת בקדשים בערב, שאין הכהנים מתעצלים בהם.

יח: שיעור מזערי לנודר עצים - 2 גזירים; לבונה - קומץ (ר' אילא: במידת הכהן; ר' ירמיה: אף בשל הנודר); מטבע זהב - דינר; 'זהב' - מולג קטן; 'עץ' - גזיר אחד. אורך העצים למזבח - אמה חסרה⁴³; עוביים - ריב"ל: אמה רחבה; ר' חוני: כמחק גודש הסאה.

לדעת ר' אילא, קומץ לבונה שחסר כשר; הן בלבונה הבאה עם מנחה, והן בלבונה שנדר להביא בפני עצמה⁴⁴.

אך בגמ' שם לפני כן (צט.) 'כסף' וכתב רש"י שהכוונה לשיש, שלפני כסף (ולפי"ז פליג הבבלי על סוגייתנו הסוברת שזו מחלוקת תנאים); ובתוס' שם (צט.: ד"ה אחד) כתבו בשם רש"י שזו מחלוקת תנאים. ועיין משנת אליהו (והתוס' שם הביאו גרסת סוגייתנו כאן, כגרסת הספרים ולא כגר"א).

42. בבבלי מנחות (צח:) מבואר, שהשולחנות היו מסודרים בשתי שורות; ושל משה ביניהם (בשורה אמצעית) לראבר"ש; ולרבי מערבית להם (מקביל לרווח שבין השורות). ולמדו מהמנורה, שלרבי מונחת ממזרח למערב, ולראבר"ש מצפון לדרום (וכל הנרות מצודדים כלפי האמצעי). ולראבר"ש י"ל שגם 10 המנורות היו מונחות כמו השולחנות; אך לרבי אפשר להניח בכתחילת הסוגיה שהמנורות מונחים שורה אחת. ועוד שם (צט.) דעת ר' יוסי בר"י שרק בשל משה מדליקים (כת"ק דהכא), ור' אלעזר בן שמעון הוא האומר שבכולם (תקלין חדתינן). ויש לציין גם את פירוש רש"י שם: "על כולן היו מסדרין - פעמים בזה פעמים בזה".

43. בבבלי זבחים (סב:) א"ר ירמיה באמה גדומה, ומשמע דקאי בין אורך ובין ארוחב (עי' יפה עיניים כאן); ורב יוסף חולק ולדעתו באמה מדויקת.

44. סובר כר' יהודה ור"ש (מנחות יא:); שהרי לר' מאיר אם חסר מן הלבונה כלשהו פסול, לר' יהודה אם נשאר שני קרטין כשר, ולר"ש אם נשאר קורט אחד כשר (מחלוקתם בביאור "וְאֵת כָּל הַלְבָנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה"). רבי יוחנן: בלבונה בפני עצמה לדברי הכל חסרון כלשהו פוסל; ויש חולק (רבי אמי או ר' יצחק נפחא), שאף בזו מחלוקת (שם), וכך סובר ר' אילא (תקלין חדתינן). ועוד שם א"ר יוחנן, שבבזיכי לבונה של לחם הפנים חסרון כלשהו פוסל לכ"ע.

6 שופרות לנדבה - חזקיה: ל-6 בתי אב. ר' יוחנן: למנוע עיפוש. בר פדיה: 6 בהמות הכשרות לעולה (פר, עגל, שעיר, איל, גדי וטלה). שמואל: 6 קרבנות שמוטר דמיהם בא נדבה (קיני זבים, זבות ויולדות, חטאות, אשמות ועשירית האיפה⁴⁵). מדמי 6 השופרות באו עולות לקיץ המזבח, וכמו שדרש יהודע הכהן, עורותיהן לכהנים.

רשב"י: 2 נדבות ניתנו בזמן יהודע, לבדק הבית ולכלי שרת. תנא דבי ר' ישמעאל: נדבה אחת (ב-2 קופות), ומוטרָה לכלי שרת⁴⁶.

הדרן עלך שלשה עשר שופרות

מעות שנמצאו - פרק שביעי (יט.-כא.)

יט. מעות שנמצאו בין שופר לשופר ייפלו לשופר הקרוב. נמצאו בדיוק באמצע - ייפלו לחמור: בין שקלים לנדבה - לנדבה (שמא ייפלו לשיירי לשכה, או כמפריש שקלו ומת); בין עצים ללבונה - ללבונה; בין קינין לגוזלי עולה - לעולה (והאשה האלמונית שבספק תתכפר משל סַפֵּק הקינים, המספק גם את האבודות [*לר' יוסי; כ.]); [בין חולין למעשר שני - למעשר].

מעות שנמצאו בירושלים לפני סוחרים בהמה - מעשר. בהר הבית - חולין. בירושלים - ברגל מעשר, ובשאר השנה חולין.

יט: בשר שנמצא בעזרה, איברים - עולות; חתיכות - חטאות, ובירושלים - שלמים. ובכל מקרה נפסלו בהיסח הדעת וילינו⁴⁷ ויישרפו.

נמצא חוץ לירושלים, איברים - נבלות (ר' קריספא: ולוקים על אכילתם. והמחורזים במחרוזת - מותרים), חוץ מזמן הרגל. חתיכות - מותרות באכילה⁴⁸.

9 חנויות מוכרות נבלות ו-1 מוכרת בשר כשר או להפך, ואינו זוכר מהיכן לקח - ספק נבלה. ולנמצאת ביניהן - הולכים אחר הרוב.

45. של מנחת חוטא. לגבי חביתי כהן גדול - להלן (יט.) ולעיל (ו): ובמנחות (קח.) חלקו אמוראים. ובמנחות (קז): שינויים אחדים מהמובא כאן: המובא כאן בשם בר פדיה מובא שם בשם זעירי, ומעמיד שם כרבי דאמר 'קטן' והביא גדול לא יצא. בר פדא: 4 למותרות קרבנות (פר, איל, כבש ושעיר, שאבדו ונמצאו), מותר מעות וקלבון. שמואל, ר' אושעיא: למותר מעות קרבנות (בדומה למובא כאן בשם שמואל, אך ללא הקינים, ותחת זאת פלג לאשמות בתלת; והתם פליגי שמואל ור' אושעיא במותר קינים ובחביתי כ"ג, אך גם ר' אושעיא מנה את הקינים באחד). וע"ש.

46. וכשאינו מותר נעשים ממותר הלשכה, כדלעיל (יא.); וכן מחלק הבבלי (כתובות קו); אך אין זה עולה יפה עם תנדר"י שם, ע"ש בריטבי"א). ודעת רשב"י אינה מובאת שם.

47. כר' הושעיא, שפסול היסח הדעת מחשש טומאה, *וכר' יוחנן; אבל לר"ל - פסול עצמאי הוא וא"צ לינה (אלא לתנא דבי רבה בר אבוה שמצריך אף בפיגול. פסחים לד.).

48. כל"י; אבל לרב - מותרות משום נבלה אך אסורות באכילה מספיק (חולין צה.).

חתיכה הנמצאת ביד גוי - ר' יוחנן: לפי הרוב. ר' יוסי: אם ראינוהו יוצא מחנות של ישראל; משום בשר שנעלם מן העין⁴⁹. רב מצא את בני בבל מקלים באיסור בשר שנעלם מן העין, והחמיר להם.

כ. [המציל מציאה מן הגייס והמוצא בסחף הנהר ובשוק גדול - אינו צריך להכריז, שהבעלים התייאשו].

בהמה שנמצאה בין ירושלים למגדל-עדר (או במרחק כזה לכל כיוון), נקבה - שלמים. זכר - עולה (ר' זעירא: תנאי ב"ד. ר' הושעיא: כשמוכן להביא 2 בהמות ולהקדישן לעולה ולשלמים ולחללה בתנאי. ר' יוחנן: במוצא עדר שרובו זכרים⁵⁰).

ר' יהודה: המוצא צאן זכר בתוך שנה, ב-30 יום קודם לפסח - פסח הוא. היו ממשכנים את המוצא עד שיביא נסכים. תיקנו שיבואו נסכיה מתרומת הלשכה. ר"ש: זו אחת מ-7 תקנות ב"ד בקרבנות.

האחרות: (2) גוי ששלח עולה מרחוק, וכן (3) גר שמת והשאיר קרבנות - אם אין עמהם נסכים יקרבו מתרומת הלשכה. (4) הותר לכהנים ליהנות ממלח ומעצים של ההקדש לצורך אכילת קרבנות⁵¹. (5) בוטל (*כדין התורה) דין מעילה באפר הפרה האדומה. (6) קינים (שבאו מכספי השופר) שנפסלו יבואו משל הציבור; ר' יוסי: משל ספק הקינים.

כ: (7) כהן גדול שמת ולא מינו אחר תחתיו - מנחת החביתין שלו קרבה מתרומת הלשכה (ר"ש⁵²); ר' יהודה: משל יורשיו. וקרבה עשרון שלם בבוקר ועשרון שלם בערב, 3 לוגים שמון וקומץ לבונה לכל עשרון⁵³. [בעלמא - מביא עשרון, 1/2

49. בזה מעמיד את דברי ר' יוחנן. שלא כבבלי, שמקל בנמצא ביד גוי (חולין צה.).

50. עיין קידושין (נה.), שמובאת אוקימתא דר' אושעיא, ור' יוחנן מקשה עליו כדהכא; וכתב במשנת אליהו, דהתם שקיל וטרי לאוקמי אליבא דר"מ דהקדש במזיד מתחלל (כדמפורש התם), והכא אליבא דר' יהודה קיימינן, דפליג עליה התם והלכתא כוותיה (עיין תקלין חדתין ד"ה ואין זה מזיד). אמנם באוקימתא דר' יוחנן גופה נחלקו התלמודים, דהתם מסיק ש"ממתין לה עד שתומם ומייתי שתי בהמות ומתנה"; ועוד, ליתא לדר' זעירא התם. ועוד שם בבבלי, שצריך להביא בהמה שלישית ולחם לתודה, שמא תודה היא. וכל זה במוצא זכר בן שנתו, שאין לחשוש לאשם (הבא בן שתיים. ולאשם נזיר ומצורע לא חיישינן, דלא שכיח). ולגבי נקבה איתא שם (נה): שאם נמצאת בת שנתה הרי היא כחטאת, ותמות; ובנמצאת בת שתיים הוא דתנן שלמים, ואז יש לחשוש גם לתודה כנייל. ובעיקר הדין הקשו, שא"ר יוחנן (נדריס לה: לו.). שכל הקרבנות צריכים דעת הבעלים (חוץ ממחוסרי כפרה); וי"ל שמשאבדה דעת הבעלים שכל כהן שירצה יקריב (ר"ן שם לו. בשם תוסי').

51. שמואל: לאכילת קרבנם; אך לא למליחת חולין ותרומה הנאכלים עם הקרבן כדי שייאכל על השבע ויישאר טעמו (מנחות כא.; ריבב"ן).

52. "חק עולם" משל הציבור, ויש ללמוד שיש לערוך לה מגבית; ותיקן ב"ד שתבוא מתרומת הלשכה. אך במנחות (נא): א"ר אבהו ששתי תקנות היו ואוקמה אדאורייתא.

53. אבל לפי הבבלי (מנחות נב.), לא הוכפלו שמנה ולבונה במקרה זה. ועיין שם בכל העניין (ושם עוד שיטת אבא יוסי בן דוסתאי שבעלמא לכל 1/2 עשרון קומץ לבונה).

בבוקר ו-1/2 בערב, ר' יוחנן: חוצהו ואח"כ מקדיש⁵⁴; ר"ל: להפך. וכיצד הכנתה?
רבי, ר' אחא: אופה ואח"כ מטגן (תיאפינה נאה); ת"ק, ר' יסא: מטגן ואח"כ אופה
(תיאפינה נא); רבי יוסי: אופה, מטגן ואופה.

הקריב בבוקר ומת או נפל בו מום (אך לא שנטמא) ומינו אחר - מביא עשרון
ומקריב 1/2 בערב (נמצאו 2 חצאים אובדים).

כשכהן קרב לעבודה לראשונה מקריב בידו עשרון, מנחת חינוך, וכן כהן גדול
כשהתמנה; ואם עבדו בלי זה - עבודתם פסולה. ר' מנא: כהן גדול שהתמנה ולא
עבד כהדיוט - מביא 2: אחת לחינוכו ואחת לחביתין⁵⁵.

הדרן עלך מעות שנמצאו

כל הרוקין - פרק שמיני (כא.-כב:)

כא. ר"מ: כל רוק הנמצא בירושלים טהור⁵⁶ חוץ מאשר בשוק העליון, שהיו בו גויים (כובסים או
נוחרי ערזדים). ר' יוסי: בכל השנה, רוק שבאמצע הדרך טמא ושבעד טהור
(שהטמאים באמצע), וברגל - שבצד הדרך טמא (שהטהורים רבים והולכים
באמצע).

הכלים הנמצאים בירושלים טהורים, ר"מ: אא"כ נמצאו בדרך הירידה למקוה⁵⁷. ר' יוסי:
טהורים חוץ מהכלים המיוחדים לקברות.

סכין שנמצאה ב-י"ד בניסן - טהורה ושוחט בה את הפסח; ב-י"ג - יטבלנה. קופיץ
(סכין-קצבים גדולה) - אף ב-י"ד יטבלנה⁵⁸, אא"כ חל י"ד בשבת או שמצאה
ביו"ט. מצאה ב-י"ד קשורה לסכין - טהורה כסכין; ברייתא: דין הסכין כמוה
וצריכות טבילה.

כא: פרוכת שנטמאה במשקים (מדרבנו) - מטבילים אותה במקדש, ומיד תחזור למקומה (שא"צ
הערב שמש). נטמאה מאב הטומאה - מטבילים אותה בחוץ ושוטחים אותה בחיל
עד הערב. ופרוכת חדשה שוטחים על גג האיטבא (שיראו העם את יופייה).

54. אך בבבלי מנחות (ח.) דעת ר' יוחנן (ורב) שאין להקדישה לחצאין. רבי אלעזר: מתוך שקרבה
לחצאין קדושה לחצאין (וזה מתאים לר' יוחנן דהכא. ועי' יפ"ע).

55. שיטת הירושלמי שמנחה אחת עולה לחינוכו ככהן הדיוט וככהן גדול. אך לא כן שיטת הבבלי
(מנחות עח.), שצריך להקריב 3, עיי"ש (תקלין חדתינ).

56. אע"פ שהוחזק שם זב (בבלי, פסחים יט:). ועי' יפה עיניים.

57. או בשבילים קטנים המשמשים גם לירידה אליו וגם לעלייה, שמספיק לא יצאו מידי
טומאתם (בבלי, פסחים יט: ורש"י; ע"ש).

58. בבבלי פסחים (ע.) הוקשה שגם הקופיץ מסתמא הוטבל, שנצרך לחגיגה. ולא הוכרע אם
משנתנו כבן תימא (שחגיגת י"ד כקרבן הפסח) ויש ללמוד שלשיטתו אסורה גם החגיגה
בשבירת עצם (ולכן א"צ לקופיץ ב"י"ד ולא הטבילו); או שכחכמים, וכשהיה הנשיא גוסס
ב"י"ג (שאם ימות כולם מחויבים להיטמא לו), את הסכין הטביל שמא לא ימות ונצרכת
לשחיטת הפסח, ואת הקופיץ לא - שמא ימות, ואף אם לא ימות שמא תהיה חבורה מועטת
ולא יהיה צורך בחגיגה (2 ספקות).

רשב"ג: מידות הפרוכת 40x20 אמה בעובי טפח; לאריגתה השתמשו במכונה שבה 72 בתי נידים (טבעות לחוטי השתי); וכל חוט שזור מ-24 חוטים⁵⁹; וי"א מ-32, וי"א מ-48; ולשם כך הוציאו 820,000 דינר. 2 פרוכות עשו בשנה. להטבלתה נדרשו 300 כהנים (שמואל: גוזמה; וכן לגבי כמות אפר התפוח שבמזבח⁶⁰). [מעשה רקם] - צורה אחת (י"א ארי מצד אחד בלבד; וי"א ארי מ-2 הצדדים). [מעשה חשב" - 2 (י"א ארי מ-2 הצדדים, וי"א ארי מצד אחד ונשך מצד שני)⁶¹].

מקום שרפת בשר קדשי קדשים שנטמא - ב"ש: בבית הדשן שבעזרה, מלבד הנטמא באב הטומאה בחוץ. ב"ה: בחוץ, מלבד הנטמא בוולד הטומאה בפנים. ר' עקיבא: במקום שנטמא. ר' אליעזר: נטמא באב הטומאה - בחוץ; בוולד הטומאה - בפנים.

כ. ר' יוחנן: בטומאות דאורייתא מדובר. בר קפרא: הנטמאים בוולד הטומאה - בדרבנן (ותירצו החכמים רק שיטת בר קפרא).

את איברי התמיד, לפני העלאתם למערכה, מניחים בחציו התחתון של הכבש, במערבו, ושל מוספים - במזרחו. של ראשי חודשים - במקום הילוך הכהנים על המזבח ובין הקרנות.

ראש חודש שחל בשבת - ר' ירמיה: איברי מוספי ר"ח קודמים להקרבה⁶². ר' יוסה: מוספי שבת קודמים, ואומר עליהם שיר של ר"ח.

שקלים וביכורים נוהגים רק כשבית-המקדש קיים, אך תרומות ומעשרות ובכורות נוהגים גם אחר החורבן⁶³. המקדיש שקלים וביכורים בזה"ז - קדשו. ר"ש: ביכורים לא קדשו; *רב: כן הלכה. ר"ש בן יהודה-ר"ש: גם השקלים לא קדשו.

הדרן עלך כל הרוקין וסליקא לה מסכת שקלים

59. בבבלי יומא (עא:): מוזכרת דעה זו בלבד (יפה עיניים).
 60. ובמס' תמיד (כט. ובחולין צ:): נאמר גם ביחס למשנה במידות, ש-300 כהנים נדרשו פעם לפינוי גפן הזהב שבתפח ההיכל. רבא הוסיף השקאת כבש התמיד בכוס זהב; ולשמואל אין זו גוזמה אלא ממש (תמיד שם).
 61. ובבבלי (יומא עב:): דעת רבי נחמיה ש"רוקם" הוא 2 צורות; אך דעת ר' אלעזר שהכל דבר אחד, בתחילה רושם ("חושב") הצורה ואח"כ רוקמה.
 62. אבל לשחיטה ולמתן דמים מוספי שבת קודמים, כדתנן בהדיא בזבחים (פט.). מוספי שבת קודמים למוספי ראש חודשי (וע"ע בהערה החיצונית).
 63. תרו"מ - שקדושת הארץ לא בטלה. ולפי זה הדבר שנוי במחלוקת תנאים ואמוראים - עיין בבבלי ערכין (לב:), שלרי אלעזר ברי יוסי קדושה ראשונה של א"י לא בטלה; ולרי ישמעאל אחיו בטלה, ובימי עזרא קידשו שוב את הערים שנמנו במשנה שם. ועיי שבועות (טז:). שלרב נחמן בטלה, ולרב הונא לא (וע"ע מגילה י:). ומ"מ גם למ"ד בטלה הקדושה, תרומה בזה"ז נוהגת מדרבנן (ראה יבמות פב:). מעשר בהמה - מדרבנן אין קעשרים, מחשש לתקלה, כמובא בבבלי (בכורות נג:), וע"ש בדיון לגבי בכור).

הערות אחדות

לדף ג. במש"כ מזדרזים לסיים את הטיפול בדינים שונים ובפדיון הקדשות. אך לפי גרסת הגר"א ברייתא זו עוסקת בחוה"מ, ולא בט"ו באדר (אלא שלא ברור כיצד יש לגרוס בהמשך הגמ', והוא לא ציין כיצד).

אבן אחת מצוינת. כאן נאמר שלא צוינה כהוגן ("אין מקיימין כן"), שהרי אין מציינים במקום הטומאה (מו"ק ה). אך ברש"י במו"ק (ו.) ביאר שאבן זו בולטת ונראית מרחוק, ולכן אפשר לציין עליה. בעניין ציון קברות: מציינים בסיד, שחיוור כעצמות (ב"ק סט.), והיא משנה במעשר-שני ה, א. ובמו"ק (ה:ו.) - אין מציינים על דבר שאינו מטמא באוהל, כגון עצם כשעוֹנָה, ושדה שנחרש בה קבר, ולא על טומאה ודאית וידועה; אך מציינים על ספקות, כגון עץ המסוכך סמוך לבית הקברות ואבנים הבולטות מן הגדר וטומאה אבדה שם, ועל שדה שאבד בה קבר. ואין מעמידים את הצינור על הטומאה ממש, אלא סמוך לה (סביבה), ואין להרחיקו (שלא להפסיד את א"י). מצא שדה מצוינת וחרושה - אם יש בה עצים (מפוזרים, לחד תירוצא) - נחרשה אחרי שצוינה (ואין טומאת אוהל); ואם לאו - הציון בתוקף (שהחרישה קדמה). ר' יהודה מטמא עד שיעיד על כך זקן או תלמיד (עליו מוטל לדעת). ר' אסי: אם כל 4 גבולות השדה מצוינים - הם טהורים והשדה טמאה; ואם לא - להפך.

ג: במש"כ שלבן בוכרי כהנים פטורים משקלים. במשנה משמע שמודה שהלוויים חייבים. אולם בגמ' נאמר ש"כל דעבר על פיקודייתא יתן", ומשמע - וכן פירש שם תקלין חדתי - שאין הלוויים בכלל; וכן כתבו תוס' במנחות (כא: ד"ה כל כהן) אליבא דבן בוכרי. אבל להלן, במשנה לגבי קלבון, תנן "ואלו שחייבין בקלבון: לוויים וישראלים... אבל לא כהנים". ולפי פירוש תקלין חדתי טעם הפטור בכהנים הוא פטור מן השקלים, וא"כ משנה זו כבן בוכרי, וקתני לוויים חייבים. ואולי לדעתו שלוש דעות הן: בן בוכרי פוטר בכהנים וחכמים מחייבים, ותנא שלישי (שבגמ') פוטר אף בלוויים. אבל בפירוש הרמב"ן (שמות ל, סוף יב) כתב: "והשקלים של קרבנות - לוויים חייבים בהם לדברי הכל".

ד: בסוגיה נאמר שאין לקבל מגויים לבניין הבית. ולגבי צדקה - בפרהסיא אסור ונפסל בכך לעדות, אא"כ אי אפשר לו (סנהדרין כו: ורש"י). ומלך או שר שתָרַם - אין להחזיר, מפני שלום מלכות; אלא ינתן לעניים גויים (בבא בתרא י: ע"ש).

ד: כהנים פטורים מן הקלבון. לפי תקלין חדתי היינו מפני שפטורים מן השקלים. ונמצא שהעמיד משנתנו בכך בוכרי. ועיין מש"כ לעיל בסמוך (ג:). אבל פני משה פירש שהוא מפני שאין ממשכנים אותם, וא"כ אתיא מתניתין כדברי הכל (ועיין פירוש רבי חיים קנייבסקי שעמד בזה).

ח. לגבי ר"ה למעשר בהמה. ומבואר שטעם ר"י ור"ש (א' בתשרי) "לבשו כרים הצאן" הבכירות, "ועמקים יעטפו בר" המאחרות (ויולדות באלול), כולן "יתרועעו אף ישירו" יחד בדיר להתעשר. אך בבבלי (ר"ה ח.) טעמים: "לבשו כרים הצאן" כשהשבלים "יתרועעו אף ישירו" בניסן (אף שיש מבכירות

כשיעמקים יעטפו ברי". וטעם זה נדחה שם; ורבא מסיק שהמחלוקת תלויה באופן הלימוד מהיקש מעשר בהמה למעשר דגן מ"עשר תעשר" (עי' יפ"ע).

ט. מעשה בפרדת רבי. כן במנחות (קג:); ושם פשוט שר' יהודה ור' יהושע בן פתורה (שם 'בן בתירא') חולקים בדבר בעדויות, ואין ניסיון להשוות שיטת ר' יהושע בי"פ עם ר' יהודה כדהכא.

י. חומות העיר וכל צרכיה משיירי הלשכה. וכן תבל מצרי וסלנצרים של סוטה באים משיירי הלשכה (ירושלמי סוטה א, ו [ו:]; מובא בתוס' סוטה ח: ד"ה ואחר).

משי"כ מזבח העולה וההיכל והעזרות באים מכספי בדק הבית. ע"פ הגהת הגר"א, וכך אינו סותר את האמור בבבלי כתובות (קו:). עיין משנת אליהו.

יא. לכלי שרת. משי"כ בהערת השוליים בדעת רב (הן בפירוש 'מתרומת הלשכה' שם כמותר הכסף, והן בהסבר שהחילוק בין גבו והותירו לשלא הותירו הוא בשיטתו) הוא ע"פ הנראה מרשי"י מהדו"ק, המובא בכתובות (קו:) בשיטה מקובצת. אמנם אפשר להסביר שהחילוק בין גבו והותירו לבין שלא הותירו (בכתובות שם) נאמר בדעת רב הונא (שואל השאלה, שהתווכח עם רב), ורב אינו מחלק אלא סובר שתמיד בא משיירי הלשכה; וכ"כ שם בשטמ"ק (ד"ה ואיכא למידק, ע"ש שהאריך), אלא שכתב שאין זו דעת רשי"י. וע"ע להלן (סוף יח:); ובהערטנו החיצונית שם.

מותר נסכים; ר' יוחנן ור' חייא בר יוסף. וכן במנחות (צ:), אלא ששם מוחלפות שיטותיהם (תקלין חדתינן).

יב. הקדיש נקבה לעולה. להרחבה בדיני הקדש נקבה לעולה וכיו"ב עיין תמורה (יח: - כ:).

יג. נחוניא חופר בורות מים לעולי רגלים. בבבלי בבא קמא (נ:), מובא שהיה מנהגו של 'נחוניא חופר בורות שיחין ומערות' לחפור ולמסור הבור לרבים. והקשה שם רשי"ש, שאם הוא ממונה לכך (כבמשנתנו) ודאי עשה זאת מראש לרבים ממעות שיירי הלשכה! ועל כן מצדד רשי"ש ששני נחוניא היו, האחד 'חופר שיחין' בזמן המקדש, והשני 'חופר בורות שיחין ומערות' שהיה אחרי החורבן. כאן (יד.) מובא 'מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ושבבים, פעם אחת היתה בתו עוברת להנשא ושטפה נהר' וכו' ובאו לנחמו, ובזכות ר' פינחס בן יאיר ניצלה ובאה. ביפה עיניים ציין למעשה המובא בבבלי (בי"ק נ:, יבמות קכא:), בשינויים רבים - שם נפלה לבור ושאלו את ר' חנינא בן דוסא וכו'. ומסתבר שאינו אותו מעשה.

טו. לגבי משי"כ הנראה ואינו רואה וכו'. עיין בבבלי חגיגה (ה:).

טז. מידות הארון. מידות הלוחות כאן ע"פ הגהות הגר"א. שבדעת ר' יוחנן (ר"מ) הגיה 'ורחבן שלשה, תן רחבן של לוחות לארכו של ארון' (וכן בהמשך בחשבון הרחב 'ותן אורכן של לוחות לרחבו של ארון'). אך בדעת ר"ל (ר' יהודה) לא נדפסה בשם הגר"א הגהה על כיוון הנחת הלוחות (אלא על מידתם בלבד), ובגוף הגמ' נדפס כך: 'ותן (רחבן) ארכן של לוחות לארכו של ארון' (עם

המוסגר; וכיו"ב להלן). במהדורת 'מאורות הדף היומי' נקטו שהגר"א הגיה רק בתחילה, אך לא בדברי יהודה ור"ל, ולשיטה זו היו הלוחות מונחים ארכס לאורך הארון ובשתי שורות, ע"ש בביאורם שהציגו איור לזה; ובקונטרס העיונים שבסוף הכרך כתבו שזאת דייק הגר"א מלשון הבבלי (ב"ב יד.), ע"ש. ואמנם לכאורה אין בכל זה די להסביר מדוע על ר' יהודה בסוגיין לשנות את כיוון ההנחה. ובמהדורת שוטנשטיין (ראה גם שם טז: הערה 5; וכן נראה בביאור 'חברותא' לרב יעקב שולביץ) הבינו בפשטות שלגר"א יש להגיה בדברי ר' יהודה כמו לעיל בדברי ר"מ, וכיוון ההנחה שווה (וגם הם הציגו איור). ולפי זה, לכאורה, יש להניח שמה שלא הגיה הגר"א במפורש בדברי ר' יהודה, מפני שהגרסה שלפניו היתה מתוקנת.

בשלהי הדיון בסדר הנחת הלוחות בארון, נאמר שלר' יהודה יש מוקדם ומאוחר בתורה, וזאת אף בפסוק אחד, ודלא כדאמרינן בפסחים (ו): שאין לומר זאת בחד עניינא. וכן מצינו בקידושין עח: על הפסוק "וְיָנַר אֱלֹהִים טָרָם יִקְבָּה וְשָׂמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהִיכַל ה' (תק"ח). אך עיין יפה עיניים).

כיצד עשה בצלאל את הארון. בבבלי (יומא עב): מובאת רק דעת ר"ת, שעשה 3 ארונות, וע"ש.

יז: "וְעָלְהוּ לְתִרְוְפָה". מש"כ הוא ע"פ פירוש הערוך, המובא בתקלין חדתין. אבל רש"י במנחות (צח.) ובסנהדרין (ק.) פירש שילהתיר פה של מעלה וישל מטה אינם פירושים אחרים, אלא היינו אילמים ועקרות. ולגבי דברי ר' יוחנן, אינם במנחות, ובסנהדרין אמר "לתרופה ממש", ורשב"י: "לתואר פנים של בעלי הפה", ע"ש.

יח: במש"כ נדבה אחת ומוֹתְרָה לכלי שרת; ובהערת השוליים. כ"כ תקלין חדתין כאן (יט.), שהחילוק כאן הוא כבבלי בכתובות (קו): - מה שגבו לבדק הבית והותירו; וכשאין מותר מכספי בדק הבית, נעשים כלי השרת ממותר שיירי הלשכה, כדלעיל (יא). בדעת ר' ישמעאל. נמצא שר' ישמעאל דורש "שאר הכסף" שבדברי הימים לכספי בדק הבית. אולם בבבלי (שם) תנא דבי ר' ישמעאל דורש הפסוק על תרומת הלשכה (ע"ש בריטב"א); ולפירוש זה לכאורה צ"ל שחולקים בדעתו הבבלי והירושלמי. וצ"ע. [ולפי גרסת הספרים כאן, ע"פ ביאור קרבן העדה, תנא דבי ר' ישמעאל אמר שבימי יהודע נדבה אחת היתה, אך הגמי מכריעה שהיו 2, ומהשנייה עשו כלי שרת (ובעצם דוחה דברי תנדר"י, וא"כ מסקנת הסוגיה דלא כבבלי)].

כ: מש"כ מנחת חינוך מעכבת - כך ע"פ גרסת הגר"א. אך גרסת הספרים 'כְּשִׁירָה' וכן פסק הרמב"ם; ועיין בהגהות הגר"א אות ד.

כא: בסוגייתנו נאמר שבשוק העליון היו גויים. אך רש"י בפסחים (יט): ד"ה של שוק) לא נקט כסוגייתנו, אלא שהיו מתקבצים שם טמאים שלא לטמא את חבריהם (משנת אליהו).

מצאה ב"י קשורה לסכין. עיין פסחים (ע). ושם הגרסה "נמצאת קופיץ קשורה לסכין הרי היא כסכין" (ולא הובאה הברייתא החולקת). ומ"מ עיין

יפ"ע שם וכאן (שהרמב"ם לא גרס 'קופיץ' במשפט זה ומפרש אחרת, ואין הברייתא חולקת) ותקלין חדתיך (ד"ה תני הסכין).

כב. במש"כ שאת איברי התמיד מניחים במערב, ושל מוספים במזרח. גרסת תקלין חדתיך, וכרמב"ם (הל' תמידים ומוספים ו, ג), וכן גרסת התוס' (סוכה נד: ד"ה דתניא). אבל רש"י (סוכה שם) גרס להפך. ובתמיד (ספ"ד) תנן: 'הלכו ונתנום (איברי התמיד) מחצי הכבש ולמטה במערבו'. לכאורה כגרסת הרמב"ם והתוס'. אמנם בברטנורא שם נראה שגרס (בגמ' בסוכה המביאה את משנתנו) כרש"י, וחילק בין יום חול (המשנה בתמיד) לבין יום שיש בו מוסף (ע"ש ובתוי"ט כאן; ועיין יפה עיניים כאן).

בנידון של קדימה בין מוספי שבת ומוספי ר"ח. מש"כ שמדובר בהעלאת האיברים הוא ע"פ מהר"א פולדא, שכתב שהנדון הוא "איברים של מוספי שבת ואיברים של מוספי ר"ח איזו מהן קודם להקרבה". ואף בתקלין חדתיך כתב שמדובר בהקרבה (ועי' יפה עיניים). וזאת מפני שבזבחים תנן בהדיא (פט.): "כל התדיר מחברו קודם את חברו... מוספי שבת קודמין למוספי ראש חודש", וילפינן התם דתדיר קודם מ"מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד". ועל כן י"ל דתדיר קודם היינו לשחיטה ולמתן דמים, וכן כתבו תוס' ביומא (לד. ד"ה העולה), וכדכתיב בקרא "תעשו את אלה" דהיינו עשיית דם; ובגמ' דהכא מיירי בהעלאת האיברים (ורק בתמיד דרשינן "העולה" עולה ראשונה" שנצרך להקדים איבריו לשאר קרבנות, כדכתבו בתוס' שם); וכפי שמשנתנו עוסקת באיברים. אך הר"ש סיריליאו פירש שמעיקרא הא קמיבעיא ליה לגמ', האם הברייתא המקדימה שיר ר"ח לשיר של שבת פליגא אמתניתין דכל התדיר (וכיו"ב כתב בשיירי קרבן ובמנחם משיב נפש). ובמראה הפנים כתב לחלק בין כשיש די בהמות והנדון איזו תקדם (סוגיתנו), לבין כשאין אלא לאחת, והנדון איזו תידחה (מתניתין דזבחים); ע"ש.